

DAUGAVPILS MEDICĪNAS KOLEDŽAS STUDENTU ĀRSTA PALĪGA PROFESIJAS IZVĒLES MOTĪVU STARTA POTENCIĀLS

*Daugavpils Medical College Students' Start Potential of Motives for a Choice
of the Doctors's Assistant Profession*

Livija Jankovska

Daugavpils Medical College, Latvia

Abstract. *Analyses of the students' education results reveal their insufficient matching with the necessary skills. That serves as a clear evidence for the need of changes in the study process for designing an innovative education system which corresponds to the urgent demands of the modern health care systems. Modern approaches are focused on the development of cognitive and practical skills and attitudes. Covid-19 conditions highlighted the role of health care specialists' professional attitudes and importance of promoting them in the medical educational process. In addition, long-term pedagogical experience is a basis to claim that college level students also need an assistance for understanding and accepting learning process and taking an active part in it. One of the main aspects of learning is students' readiness to acquire knowledge, active learning and motivation. That is the main reason to define the students' motives to choose the medical profession.*

Keywords: *learning process, medical education, motivation, skill mismatch.*

Ievads

Introduction

Līdz šim vēl nepieredzētu ārkārtas apstākļu laikā visai sabiedrībai kopumā un it īpaši katram medicīnas darbiniekam atsevišķi ir jāuzņemas atbildība par Covid-19 seku mazināšanu. Pašreizējā situācijā sabiedrība pastiprināti apzinās medicīnas darbinieku lomu, izjūt medicīnas jomas speciālistu nepietiekamību, kā arī izprot medicīniskās izglītības kvalitātes svarīgumu.

Izglītības nozīmīgums tiek uzsvērts starptautiskajos un Latvijas izglītības sistēmu raksturojošos dokumentos. Izglītības rezultātu analīze uzrāda studentu teorētisko zināšanu nepietiekamo sasaisti ar dzīvei nozīmīgām prasmēm. Tas liecina, ka ir nepieciešamas izmaiņas studiju procesā inovatīvas izglītības sistēmas izveidei atbilstoši modernās sabiedrības aktuālajiem uzstādījumiem. Savukārt, ilggadējā pedagoģiskā darbība ļauj apgalvot, ka arī koledžas līmeņa studentiem ir nepieciešama palīdzība studiju procesa būtības un struktūras izpratnē, pieņemšanā un izmantošanā. Viens no mācīšanās darbības posmiem ietver gatavību mācīties, mērķa skaidrību un motivētību. Tas arī rosināja pētīt

koledžas izglītības programmas “Ārstniecības “studentu profesijas izvēles motīvus.

Dokumentā “Skola 2030” (UNESCO, 2020) aktualizēts, ka pasauli mūsdienās raksturo globalizācija, informācijas tehnoloģiju attīstība un vērtību daudzveidība, līdz ar to cilvēku darbība visdažādākajās jomās kļūst arvien plašāka un neparedzamāka, un mūsdienās ir jāiemācās dzīvot pasaulē, kas nepārtraukti mainās. Savukārt, mūsdienu jauniešiem jābūt gataviem pieņemt strauji mainīgās pasaules izaicinājumus un spēt darboties nepieredzētā ekonomiskā, sociālā, politiskā un kultūras vidē. Tas norāda, ka studiju procesa mērķis ir lietpratīgs students, kurš grib un spēj mācīties visu mūžu, prot risināt reālas dzīves izaicinājumus, radīt inovācijas savā darbavietā, prot iedziļināties un apstrādāt daudzveidīgus datus, darboties komandā, īstenot savas ieceres jaunos, arī neparedzētos apstākļos un nepārtraukti spēj attīstīt savu personību.

21. gadsimta izaicinošajā izglītības un darba vidē ir aktuāla attieksmes loma atvērtībai, izaugsmes domāšanai un pielāgošanās spējai, kam ir nepieciešama motivācija aktīvai intelektuālajai profesionālajai un digitālajai pilnveidei, izaicinājumu pieņemšanai, grūtību pārvarēšanai. Tiek uzsvērtas sociālās un emocionālās attieksmes, piemēram, iesaistīšanās, pašmotivācija, noturība un pielāgošanās spēja, lai veiksmīgi iekļautos un pilnveidotos strauji mainīgajos ekonomiskajos, sociālajos un profesionālajos apstākļos. Tā var ietekmēt studentu pieredzi un sasniegumus, uzlabojot akadēmiskos rezultātus un pilnveidojot emocionālo kompetenci (Mangels et al., 2006; Wilson & Carryer, 2008; UNESCO, 2020).

Latvijas veselības politikas stratēģija ir saistīta ar digitālo transformāciju veselības aprūpes sistēmā, kurai ir nepieciešamas inovatīvas attieksmes: atvērtība un motivācija apgūt arvien jaunākas IKT zināšanas un rīkus, tajā pašā laikā ir būtiska bioētikas un kultūrizpratnes principu ievērošana speciālistu un pacientu sadarbības procesā. Mūsdienās profesionālo, personīgo un sociālo izaugsmi ietekmē tehnoloģiju ienākšana visās dzīves, darba un izglītības jomās. Tāpēc ir nepieciešama izglītības transformācija, kas ir saistīta ar digitālās kompetences attīstību, digitālo risinājumu integrēšanu izglītības procesā, attīstot kognitīvās, individuālās un tehnoloģiskās spējas, rosinot tādas attieksmes kā studentu aktivitāte, patstāvība un atbildība (Žogla, 2019). Vispārzināms, ka mūsdienīgas, produktīvas, efektīvas augstskolas veidošana un augsta profesionālā līmeņa speciālistu sagatavošanās ir atkarīga no daudzu studiju procesa elementu maiņas.

Mūsdienu ārsta palīga profesija nosaka spēju pārvaldīt medicīniskās palīdzības, intensīvās terapijas, reanimācijas un katastrofu medicīnas teorijas, lietot izmantojamās diagnostiskās un ārstnieciskās metodes, darboties ārkārtas (piem. Covid-19, bēgļu medicīniskās aprūpes u.c.) medicīniskās, ķīmiskās, radiācijas un sabiedrības veselības situācijās, paust atbildību, augsta līmeņa profesionalitāti, analītiskumu, precizitāti, kreativitāti, patstāvību. Tātad, ārsta palīga profesionālā darbība ir sabiedrības vajadzību un personīgo priekšstatu par veselības aprūpi noteikta.

Pamatojoties uz zinātnisko teoriju atziņām, augstākās izglītības studiju programmu “Ārstniecība”, tās īstenošanas un pilnveides DU DMK daudzu gadu garumā analīzes datiem, respektējot mūsdienu sabiedrības vajadzību specifiku var apgalvot, ka profesijas izvēles motīvs ir studiju starta potenciāls. Tas rosināja noskaidrot, kāpēc mūsdienās jaunieši izvēlas ārsta palīga profesiju.

Raksta mērķis: noteikt ārsta palīga profesijas izvēles motīvu saturu un tā maiņu.

Teorētiskā bāze *Theoretical basis*

I. Maslo (1995) pedagoģisko procesu definē kā pašattīstošu un pašregulējošu visu tā subjektu mijiedarbība, kas virzīta uz katra mijiedarbības subjekta individualitātes pašattīstības un socializācijas iespēju un apstākļu radīšanu saskaņā ar humānajiem ideāliem un mācīšanās uzdevumiem. Saistoša ir P. Kaptereva doma par brīva pilsoņa personības vispusīgu pilnveidošanos. Tā iespējama īstā, nesamākslotā pedagoģiskajā procesā, kurš vienlaicīgi ir gan nepieciešams, gan savdabīgs, t.i. brīvs, jo pašattīstība tajā ir neizbēgama parādība. Nozīmīgi ir arī citi personības attīstības un audzināšanas rādītāji, t.i. vajadzības, vērtības, motīvi (Kapterev & Arsen'ev, 1982).

Students pilnveido savu mācīšanās pieredzi. Atļaušos aktualizēt, ka mācīšanās vienmēr ir individuāls process:

- griba, gatavība un piepūle ir obligāti personīgie nosacījumi;
- ārējā ietekme, ko rada personas, lietas un mācību apkārtnes noteikumi var šo procesu vai nu veicināt vai traucēt, pat padarīt neiespējamu;
- tos, kuri mācās, nevar piespiest, kaut ko iemācīties ar tādu rezultātu, kādu vēlamies. Ikvienu priekšstatu, ikvienu domāšanas operāciju un jebkuru sajūtu jāizveido tam, kurš mācās, pašam.

Ilggadēja pedagoģiskā darbība liecina, ka arī koledžas līmeņa studentiem ir nepieciešama palīdzība mācīšanās procesa būtības un struktūras izpratnē, pieņemšanā un reālā izmantošanā.

Zinātniece I. Žogla mācīšanās darbības struktūras skaidrojumā uzsver četrus posmus:

- izglītojamā gatavība mācīties (psiholoģiska, praktiska), mērķa skaidrība un motivētība;
- norise, operējot ar mācīšanas līdzekļiem konkrētos apstākļos labvēlīgā situācijā, orientējoties uz iegūto zināšanu un prasmju izmantošanu (skolotāja palīdzība);
- iegūto rezultātu pašnovērtēšana un novērtēšana;
- pārdzīvojums par jaunām zināšanām un prasmēm (Žogla, 1994).

Prasme mācīties un augsts motivācijas līmenis ir pamats nākamās profesijas apguvei un nepārtrauktai intelektuālajai, individuālajai un sociālajai attīstībai. Daudzi izglītības teorētiķi ir izstrādājuši aktīvas izziņas modeļus studentcentrētās

mācībās, kas palīdz izprast indivīda izziņas procesu darbību un veicina pedagogu izpratni par mācību un motivācijas veicināšanu: R.M. Gagnes (1956) mācību hierarhijas modelis, Ž.Ž. Piaže (1969) kognitīvās attīstības modelis, D. Kolba (*Kolb, 2014*) mācīšanās cikli un F. Reisa (1993) “viļņu” mācību metode.

Raksta kontekstā saistošs ir F. Reisa (1993) mācību modelis, kas balstās uz pieņēmumu, ka visefektīvākais mācību veids ir mācīties caur pieredzi, mācīties darot, ko F. Reiss saista ar iekšējo motivāciju, kas liek studentam gribēt un rada nepieciešamību mācīties. Zinātnieks uzskata, ka 4 pamatelementi veido sekmīgu mācīšanos:

- nepieciešamība/gribēšana - motivācija;
- darīšana - prakse, izmēģinājums un kļūda;
- atgriezeniskā saite - rezultātu novērtēšana;
- izpratne - apjēgšana, piederības iegūšana.

F. Reisa mācību modelis ir līdzīgs D. Kolba modelim, kas ir balstīts uz mācīšanos caur pieredzi un ir dinamisks pēc dabas, bet atšķiras ar izpratni par izziņas procesu, uzsverot tā holistisko, sistēmisko, integrēto un interaktīvo raksturu. Šī modeļa centrā ir nepieciešamība un interese mācīties, kas rosina aktivitāti un veido motivāciju.

Psihologs V. Vrūms (Vroom, 1964) motivāciju apraksta kā procesu, kurā no apzinātu darbību formām veidojas tīšas izvēles un to pārvaldīšanas procesi. Saistošs ir J. Harija un R. Vudgata dotais motivācijas definējums saistībā ar vārda “motivēt” skaidrojumu. Tas tiek aprakstīts kā parādība, lai nodrošinātu motīvu kaut kam. Savukārt “būt par motīvu” nozīmē izraisīt cilvēka darbošanos īpašā veidā, stimulēt cilvēka interesi, bet “motīvs” sekmē iekšējās kustības attīstību un “attiecas uz kustību, jeb pamudina cilvēku rīkoties”.

Cilvēks pēc savas dabas ir unikāls un neatkārtojams. Cilvēka darbības dominantes ir viņa vajadzības, intereses, vēlmes, vērtības. Katram cilvēkam raksturīgs individuāls viņu motivējošs faktoru kopums.

Vajadzība. Vispārināta īpašība - vajadzīgs, šīs īpašības konkrēta izpausme; stāvoklis, kad kas ir noteikti vajadzīgs, kad bez kā nevar iztikt. Personības attīstības pamatā ir vajadzības. Tās ir cilvēka aktivitātes galvenais avots. Tātad, bez vajadzības nav darbības. Pēc izcilā psihologa A. Maslova (Maslou, 2003), cilvēka vajadzības ir sakārtotas piecos līmeņos: fizioloģiskās, drošība, piederība un mīlestība, pašcieņa, pašaktualizēšanās.

Psihologi vērtības skaidro kā idejas vai objektus, kam sabiedrība vai tās daļa piešķir īpašu nozīmi, uzskata par ideālu un orientē savu darbību pēc tiem.

Pedagoģijā vērtības izpaužas vienībā ar principiem, normām, mērķiem un ideāliem un raksturo attieksmi pret kultūru, darbu, valsti.

Daudzu zinātnieku un psihologu darbos ir aktualizēts motivācijas jēdziens kā psihiska parādība, kas veicina pašizziņu, aktivitāti, mērķtiecību, pašaktualizāciju, intelektuālo, profesionālo un sociālo attīstību (A. Bakuradze un

A. Džamulajevs (Bakuradze & Dzhamulaev, 2007), K. Rodžers (Rogers, 1959); Komenskis, 1992; A. Maslovs (Maslou, 2003); Ļeontjevs (Leont'ev, 1975), u.c.).

Jēdziens “motivācija” ir plašs, tas ir hierarhizēts motīvu kopums - ierosme kādai psihiskai norisei, funkciju atvasinājums (“no kurienes” šī ierosme nāk un “kurp” tā ved) un uzvedības variabilitāte (“kādēļ viens reaģē tā, bet cits – citādi”).

Motivāciju apskata arī kā psihisku parādību, kura veidojas uz vajadzību pamata un virza cilvēku aktivitāti, padarot to par apzinātu rīcību. Izšķir iekšējo motivāciju un ārējos stimulus. Zinātnieki K. Rodžers, A. Maslovs iekšējo motivāciju, kas balstīta uz cilvēka tieksmi un iedzimtu tendenci pēc pašizziņas un pašnoteikšanās, uzskata par noteicošo personības attīstībā.

K. Rodžers aktualizē, ka cilvēks motivē sevi darbībā (Rogers, 1959), bet A. Ļeontjevs uzskata, ka cilvēka darbība jāaplūko saistībā ar vajadzību, kura dod virzienu nākamai darbībai (Leont'ev, 1975).

K. Rodžers un A. Maslovs iekšējo motivāciju, kas balstīta uz cilvēka iedzimtu tieksmi pēc pašizziņas un pašnoteikšanās, uzskata par dominējošo personības attīstībā.

Izcili pedagogi, analizējot savus sasniegumus, arī min motīvus. J.A. Komenskis “Lielajā didaktikā” raksta, ka viņu pētīt mācību un audzināšanas darbu rosināja “neatvairāma tieksme būt noderīgam citiem” (Komenskis, 1992). I. Pestalocijs apgalvo, ka pedagogijai pievērsies ar humānu mērķi - kalpot tautai (Pestalocijs, 1996).

A. Bakuradze un A. Džamulajevs (Bakuradze & Dzhamulaev, 2007) raksta, ka cilvēks strādās ar augstu atdevi un uzveiks šķēršļus ceļā uz nosprausto mērķi, ja darbs un atalgojums par to (ne obligāti tikai materiālais) ļaus apmierināt viņam nozīmīgās vajadzības. Savukārt, vadītājam, lai rosinātu līdzcilvēkus uz efektīvu darbu, pirmkārt, jāzina viņu vajadzības un, otrkārt, jānodrošina apstākļi to apmierināšanai. Tā ir veiksmīgas motivācijas atslēga.

A. Karpovs (2005) uzskata, ka motivācija var kompensēt daudzas citu funkciju nepilnības, piem., organizēšanā vai plānošanā, savukārt vāju motivāciju praktiski nav iespējams kādā veidā kompensēt. Tātad, motivācija ir būtisks attieksmju komponents, kuru nozīmīgums pieaug līdz ar sabiedrības, izglītības un darba tirgus dinamiskajām izmaiņām.

Eiropas stratēģiskie virzieni aktualizē medicīnas darbinieku kompetences, saistot tās ar tādu attieksmju attīstību kā: patstāvība, atbildība, gatavība sarežģītiem uzdevumiem un pienākumiem, vēlme palīdzēt, izglīt, pilnveidoties (World Health Organization, 2015). Latvijas profesionālās izglītības dokumentos attieksmju attīstība ir iekļauta kā zināšanu un prasmju līdzvērtīgs komponents, taču to īstenošana reālā studiju procesā ir nepilnīgi izstrādāta. Tāpēc ir būtiski ietvert attieksmju komponenti medicīniskās izglītības programmās, saturā un vērtējumos, lai veidotu studentiem motivāciju vadīt savu izziņas procesu, pieņemt atbildīgus lēmumus; veicināt pozitīvas attieksmes veidošanos, sekmēt izglītības, profesionālo un individuālo pilnveidi, reaģējot uz dinamiskām izmaiņām

sabiedrībā un darba tirgū, īpaši digitālo tehnoloģiju lietošanai studiju un profesionālajā darbībā.

Latvijas augstākās profesionālās medicīniskās izglītības reformas mērķi akcentē attieksmju lomu personīgajai izaugsmei, konkurētspējai un ilgtspējai: sagatavot darbībai profesijā, nodrošinot ar darba tirgum aktuālajām kompetencēm, kas ietver zināšanas, prasmes un attieksmes, kas veicina personu nodarbinātību, pielāgošanās spējas atbilstoši mainīgajiem ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem mūža garumā, personisko attīstību un pilsonisko līdzdalību, sekmēt Latvijas un Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, nodrošināt ilgtspējību un inovāciju attīstību;

Mūsdienu medicīniskās izglītības teorijās attieksmes ir profesionālās kompetences būtisks komponents, kas ietver personīgo īpašību, vērtību, emociju, ētikas, motivācijas un uzvedības dinamisku un elastīgu kombināciju konkrētu uzdevumu veikšanai), kas balstās efektīvas komunikācijas, kultūrizpratnes un refleksijas principos (Deklava, 2012; Epstein & Hundert, 2002; Goleman, 2001; Kirk & Shutte, 2002. Frank et al., 2010; Wilson & Carryer, 2008).

Attieksmes, sociālās un psihoemocionālās kompetences, kas ir nozīmīgas medicīnas jomas speciālistiem, Eiropas ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD, 2008) definē kā spēju atbilstību sarežģītām prasībām, mobilizējot psihosociālos resursus (prasmes un attieksmes) noteiktā kontekstā. Attieksmes ir nozīmīgas profesionālajai un personīgajai ilgtspējai un ietver tādas īpašības kā: intelektuālā zinātkāre, motivācija, pašvadība, paškontrolē, personīgā efektivitāte un pašvērtējums, kā arī adaptēšanās spēja un gatavība izaugsmei (UNESCO, 2020).

Medicīniskajā izglītībā attieksmes ir vienmēr bijušas uzmanības centrā, bet šobrīd tiek aktualizēta attieksmju dominante un caurviju prasmes. Medicīnas studentu attieksmes kompetence var sekmēt sasniegumus profesionālajā darbībā - palīdz indivīdam iesaistīties komandas darbā, atrast efektīvākus darba veidus un integrēties darba vidē, ietekmē uzvedību un darba rezultātus (Goleman, 2001; Kirk & Shutte, 2002).

D. Goulmens attieksmju kompetencē uzsver emocionālo inteliģenci, ko nepieciešams veidot un attīstīt izglītības un prakses procesā, lai veicinātu studiju un profesionālās darbības sasniegumus: "iemācīta spēja, kas bāzējas uz emocionālo intelektu un, kura izpaužas izcilos sasniegumos darbā" (Goleman, 2001). Emocionālo kompetenci raksturo savu emociju atpazīšana, vadīšana, sevis motivēšana, emociju atpazīšana citos un pieskaņošanās citu vajadzībām, attiecību vadīšana un mijiedarbība. Tādējādi, emocionālā inteliģence ir nepieciešama medicīnas darbinieka attieksme, lai veiktu efektīvu, pacientcentrētu, multidisciplināru un atbildīgu profesionālu darbību.

Fokusēšanās uz attieksmju attīstību medicīniskās izglītības studiju procesā var palīdzēt studentiem pabeigt studijas un palikt medicīniskās aprūpes jomā, ja tiek veicināta motivācija profesionālajai, individuālajai un sociālajai izaugsmei. Tādā veidā sniedzot iespējas atrisināt cilvēkresursu trūkumu veselības aprūpē.

Latvijā būtiskākās ar veselības jomas personāla pieejamību saistītās problēmas ir: ārstniecības personu hronisks trūkums: māsu un ārstu palīgu skaits uz 10 000 iedzīvotāju pēdējos gados Rīgā samazinās – 2013.gadā šis skaits bija 115,9, savukārt 2017.gadā jau tikai 109,9. Latvijā uz 10 000 iedzīvotājiem ir 45,7 praktizējošas māsas, kas ir 3.zemākais rādītājs ES.

Covid-19 apstākļos studiju straujā digitālā transformācija aktualizē pedagoģiski digitālo kompetenci, kas tiek definēta kā zināšanu, prasmju un attieksmes konsekventa pielietošana, kas nepieciešama, lai plānotu studiju procesu, izstrādātu studiju saturu un vadītu mācīšanās un mācīšanas procesu dažādās pieejās un veidos (tīmekļa bagātinātā, kombinētā, tostarp apvērstā, hibrīdā, hibrīdfleksiblā; attālinātā un tiešsaistes mācīšanās, tālmācība), lai veicinātu studējošo mācīšanās pieredzi mūsdienu darba tirgum atbilstošu studiju rezultātu apguvei. Docētājiem ir būtiska jēgpilna digitālo tehnoloģiju izmantošanas attieksme, lai sasniegtu augstus studiju rezultātus (Guillén-Gámez, Mayorga-Fernández, Bravo-Agapito, et al., 2020; Jansone-Ratinīka u.c. 2021).

Covid-19 ārkārtas apstākļos ir nepieciešamas paplašinātas prasmes un attieksmes, lai sekmīgi rīkotos kompleksās situācijās, mobilizētu kognitīvos, mentālos un emocionālos resursus un risinātu konkrētus uzdevumus atbilstoši strauji mainīgiem apstākļiem. Mūsdienu izaicinājumi palielina caurviju kompetenču un attieksmju – kā piemēram, elastības, mobilitātes un veiktības – nozīmīgumu. Medicīniskā personāla darbība ir kļuvusi sarežģītāka līdz ar kritiskām situācijām un to risināšanu, risku savai veselībai, pārslodzi, fiziskiem un emocionāliem izaicinājumiem. Medicīnas prakse liecina, ka pirmkārt, māsām un ārstu palīgiem dažreiz pietrūkst attieksmes kompetences, lai ātri pielāgotos, reaģētu un saglabātu psihoemocionālo līdzsvaru krīzes situācijās. Otrkārt, ārstniecības personu atbildīgas, līdzsvarotas, drošas un empātiskas uzvedības loma pieaug, kad smagi slimajiem pacientiem ir nepieciešama pastiprināta uzmanība, profesionāls un cilvēcisks atbalsts fizioloģiska, psiholoģiska un emocionāla stresa pārvarēšanai. Tātad, Covid-19 pandēmijas apstākļos ir pieaugusi attieksmju un psihoemocionālās kompetences nozīme līdz ar profesionālās darbības straujām izmaiņām un sarežģītāko raksturu, jo ir būtiski veicināt spēju darboties elastīgi, pielāgoties jaunām, neparedzētām profesionālās darbības situācijām, rīkoties atbildīgi, pieņemt pareizus lēmumus un būt gataviem apgūt jaunas zināšanas un prasmes Attieksmes dimensija ietver medicīnas darbinieka lielāku atbildību, ātru reakciju, veiktību, elastību, empātiju un ētisku attieksmi.

Latvijā veiktais pētījums par medicīnas darbinieku emocionālo spēju attīstību (Deklava, 2012) atklāj, ka attieksmju kompetencei ir būtiska loma medicīnas darbinieku prakses sagatavotībai, profesionālo uzdevumu veikšanai un efektīvai praksei, attiecībām ar pacientiem un kolēģiem. Citā ārzemju pētījumā tiek uzsvērts, ka izglītotājiem ir jāattīsta izpratne par emocionālās kompetences spēju attīstības nepieciešamību veselības aprūpē (Wilson & Carryer, 2008).

L. Deklavas (2012) empīriskā pētījuma "Profesionāli relevantā uzvedība, to raksturojošie parametri un to saistība ar personību raksturojošiem faktoriem" dati atklāj, ka emocionālās inteliģences rādītāji māsām ir samērā augsti, īpaši starppersoniskai kompetencei, kas liecina par to, ka izlases māsām ir raksturīga spēja labi saprasties, sadarboties un satikt ar cilvēkiem; dominējošās EI skalas māsu izlasē ir pašaktualizācija, sociālais atbildīgums un optimisms, taču elastīgums un neatkarība ir mazāk attīstīti. Svarīgi ir atzīmēt, ka starp PRU parametriem ar zemākajiem vidējiem rādītājiem ir tādi parametri kā „kreatīva pieeja darbam” un „empātija”, kas liecina par to, ka māsas to nozīmību vērtē zemāk nekā pārējo.

Iegūtie rezultāti korelē ar raksta autores pētījumu "Māsu profesionālās attieksmes ārkārtas apstākļos (Jankovska, 2021). Empīriskā pētījuma par attieksmēm darbībai neparedzētos apstākļos rezultāti liecina, ka attieksmei "atbildība" ir augstākais vērtējums (97%), bet "elastība" ir zemākais vērtējums (65%), kas liecina ka ir sarežģīti pielāgoties jaunām situācijām, pienākumiem, darba vides un sociālajām pārmaiņām. Psihoemocionālo līdzsvaru un emocionālo noturību apstiprinoši ("jā") ir novērtējuši 77%, noliedzoši "nē") - 19% un "nezinu" - 4% respondentu, kas parāda nepietiekamu vērtējumu, lai efektīvi veikt profesionālos pienākumus sarežģītos apstākļos. Tas nozīmē, ka ir būtiski aktualizēt paplašinātu attieksmju dominanti medicīniskajā izglītībā, kas atbilstu strauji mainīgām un neparedzētām veselības aprūpes vajadzībām. Studiju kursu programmās ir nepieciešamas iekļaut ārkārtējām situācijām, tādām kā Covid-19, atbilstošu personīgo, sadarbības, attieksmes, sociālo kompetenču attīstību, kas sagatavo ekstrēmiem profesionāliem, psihoemocionāliem, neierastiem, kritiskiem, komunikatīviem, saziņas un tehnoloģiskiem izaicinājumiem.

Tas, savukārt, norāda uz to, ka topošajiem speciālistiem nepieciešams veidot specifiskās prasmes un attieksmes, veicināt motivāciju, lai varētu veikt profesionālos pienākumus patstāvīgi, atbildīgi, ievērojot profesionālos, sadarbības, ētiskos un mūžizglītības principus.

Pētījuma metodoloģija un iegūto datu apkopojums *The research methodology and summary of the acquired data*

Lai noskaidrotu, kāpēc mūsdienās jaunieši izvēlas ārsta palīga profesiju, veicu profesijas izvēles motīvu pētījumu. Ir ļoti svarīgi zināt studentu profesijas izvēles motīvus, jo tas ir studiju starta potenciāls. 2016. un 2021.gada DMK veiktajā aptaujā piedalījās 63 dažādu tautību:(latvieši, krievi, poļi, baltkrievi, ukraiņi) 1., 2., 3. kursu studenti. Kā datu vākšanas metode tika izmantota anketēšana ar vienu atvērtu jautājumu: "Kāpēc Jūs izvēlējāties ārsta palīga profesiju?"

- ✓ Respondentu personīgā informācija (dzimums, tautība, vecums) netika vākta, jo pētījuma rezultātus nebija paredzēts korelēt ar personības parametriem. Pētījuma rezultāti atklāja respondentu priekšstatu par

profesionālajām kvalitātēm. Iegūtās atbildes bija iespējams sadalīt šādās grupās:

- ✓ Izglītības ieguve sabiedrībā nozīmīgas profesijas iegūšanai:
...gribu iegūt labus pamatus savai izglītībai, lai vēlāk turpinātu nostiprināties profesijā un iegūtu pilnu augstāko izglītību...; ...profesija sabiedrībā ir vērtējama kā nozīmīga..., ...lai strādātu ar pilnu atdevi..., ...turpmāk ir iespēja padziļināt savas zināšanas kursus..., ...būs iespēja vērot ārstu darbu un vēlāk arī pašam kļūt par ārstu.
- ✓ Saista darbs, jo ir iespēja palīdzēt cilvēkiem:
...patīk rūpēties par cilvēkiem, ja viņi uz kādu laiku ir kļuvuši nevarīgi, ...gandarījums, ka vari palīdzēt cilvēkiem ekstremālās situācijās, ...patīk vērot kā slimība atkāpjas.
- ✓ Profesionālās darbības sabiedriskā nozīme ir prioritārs jautājums mūsu valstī, visu noteica pieprasījums darba tirgū..., ...patīk sniegt informāciju sabiedrībai par veselības nozīmi cilvēka dzīves darbībā.
- ✓ Atbilstība prasībām profesijai, uzskatu, ka mana personība pilnībā atbilst pienākumu veikšanai, ...man ir visas dotības, lai es varētu strādāt par ārsta palīgu, ...daudzveidīga ir ārsta palīga profesija, kura nav garlaicīga un nekļūš par rutīnu..., spēšu novērst cilvēku bojāeju, tādā veidā palīdzēt viņiem dzīvot.
- ✓ Ekonomisks raksturs:
...iespēja iegūt bezmaksas izglītību..., ...izglītība, kura noder ģimenē, ...darba apstākļi apmierina un ir iespēja rūpēties arī par savu veselību.
- ✓ Tuvu cilvēku ietekme:
...mana tante ir ārsta palīgs..., mana draudzene iestājās ārstu palīgu grupā, es arī..., ...mācījās draugs..., ...vecāki pierunāja..., ...kaimiņiene pārlicināja, tagad mācamies kopā.
- ✓ Ģimenes tradīcijas:
...mūsu ģimenē vienmēr ir bijuši mediķi..., ...mūsu ģimenē jau trīs paaudzēs ir medmāsas, es būšu ārsta palīdze.
- ✓ Plašsaziņas līdzekļu ietekme:
...televīzijā pastāvīgi izskan informācija par mediķu trūkumu slimnīcās, poliklīnikās, ārstu praksēs, bērnudārzos..., ...DMK sabiedriskās aktivitātes pilsētā tiek plaši atspoguļotas presē, radio..., ...bieži dzird par studentu konkursiem, konferencēm, ekskursijām..., ...studenti prot dzīvot interesanti, piemēram, muzeju nakts bija DU DMK..., ..kad gāju no skolas, pilsētā svinēja Varšavas ielas svētkus pie DU DMK. Studentes bija tērpušās baltajos, mediķiem tik ierastajos tērpos, ar ziediem un transparentiem rokās demonstrēja lepnumu par savu izglītības iestādi. Es klusiņām pievienojos viņām un sapratu, ka stāšos tikai mūsu medicīnas koledžā.

- ✓ Nejauša izvēle:
...mūsu pilsētā mācībām nav liela izvēle..., ...zaudēts darbs, tā nokļuvu DU DMK studiju solā..., ...nolēmu pamēģināt arī medicīnisku profesiju (viena izglītība jau ir)

1.tabula. Daugavpils medicīnas koledžas ārsta palīga programmā studējošo atbildes par motīviem uzsākt studijas šajā profesijā, pozitīvo atbilžu īpatsvars (%), 2016.g un 2021.g. (autores veidots)

Table 1 Responses of Daugavpils Medical college students enrolled in Doctor's assistant programme regarding motivation to begin studies in this profession, proportion of positive answers (%), 2016 and 2021 (created by the author)

Motīvu grupa	2016.g	2021.g
Profesionālās darbības sabiedriskā nozīme	21%	26%
Atbilstība profesijas prasībām	11%	14%
Gandarījums par iespēju palīdzēt cilvēkiem	13%	22%
Profesionālās karjeras veidošanas iespējas	3%	9%
Ekonomiskais raksturs	8%	14%
Tuvu cilvēku ietekme	13%	4%
Ģimenes tradīcijas	11%	2%
Nejauša izvēle	12%	4%
Plašsaziņas līdzekļu ietekme	8%	5%

2016. gadā un 2021. gadā iegūto datu salīdzinošā analīze ļauj apgalvot, ka koledžas studentu profesijas “ārsta palīgs” izvēli nosaka dinamiski personīgie, profesionālie, ekonomiskie un sabiedriskie motīvi. Ir nozīmīgi mainījies stereotips par ārsta palīga profesionālo darbību, piem., motīvi par iespēju palīdzēt cilvēkiem 2021.gadā tiek pausti gandrīz divas reizes biežāk salīdzinājumā ar 2016. gadu. Savas profesijas nozīmi līdzcīvēku dzīves darbībā apzinās tikai 21 % (2016.g.) un 26% (2021.g.) aptaujāto speciālistu. Aptaujas dalībnieku atbildes liecina, ka ne visi nākamie speciālisti nākotni saista ar savu izvēlēto un apgūstamo profesionālo darbību. Personības atbilstības nākamajai profesijai rādītāji ir pieauguši no 11% līdz 14%, kas ir nozīmīgi, lai studenti atbildīgi izvēlētos izglītības profilu un paliktu profesijā. Būtiski ir samazinājies respondentu skaits (4%), kas profesijas izvēli veic nejauši. Pozitīva dinamika ir saskatāma atbildēs par profesionālās karjeras veidošanas iespējām (no 3% uz 9%). Aptaujas rezultāti parāda, ka ir pieaudzis ekonomiskais izvēles faktors no 8% līdz 14%, kas apstiprina profesijai atbilstīgas darba samaksas nozīmi. Ārsta palīga profesijas izvēlē vairākkārt ir samazinājusies tuvu cilvēku ietekme un ģimenes tradīcijas, kas ir skaidrojams ar to, ka Covid-19 apstākļos profesija tiek ierindota riskanto profesiju sarakstā, un bailēs par savu ģimenes locekļu veselību un dzīvību tuvinieki neiesaka izvēlēties ārsta palīga profesiju. Plašsaziņas līdzekļu ietekme uz profesijas izvēli ir samazinājusies gandrīz uz pusi (no 8% līdz 5%), ko varētu izskaidrot ar pandēmijas apstākļos pieejamo neviennozīmīgo informāciju.

Kopumā var secināt, ka motivāciju apgūt medicīnisko profesiju ietekmē personīgās īpašības, profesionālās izaugsmes iespējas, medicīnas darbinieka sabiedriskā nozīmība un atbilstīgs atalgojums.

Secinājumi **Conclusions**

Pētījumā iegūtie dati rosina studiju procesā aktualizēt ārsta palīga profesionālo kompetenču attieksmju komponenti, kas ir saistīta ar motivāciju, pašvadību un atbildību.

Motivācija, kas balstās vēlmē palīdzēt cilvēkiem, sniegt aprūpi un atbalstu ir nozīmīga medicīniskā darbinieka profesijas izvēlei, bet šie aspekti aptaujas rezultātos ir saņēmuši samērā zemu vērtējumu un uzrāda negatīvu dinamiku.

Pašvadības prasmes ir noteicošas, lai izprastu atbilstību izvēlētajai profesijai, mērķtiecīgai profesionālajai pilnveidei un tālākizglītībai, kas aptaujas rezultātos parāda nepietiekami augstus vērtējumus.

Atbildība ir būtiska attieksmes komponente medicīniskajā aprūpē, lai nodrošinātu sabiedrības un pacientu vajadzībām atbilstošus veselības pakalpojumus. Ārsta palīga profesijas sabiedriskās nozīmības rādītāji vērtējumos liecina par pozitīvu dinamiku, pieaugot no 21% līdz 26%.

Par karjeras veidošanu aizdomājas 2021.g. trīs reizes vairāk respondentu nekā 2016.gadā, tāpēc ir būtiski sakārtot ārsta palīga izglītības un profesijas attīstības procesu, samazinot sadrumstalotību un nodrošinot pēctecību.

Plašsaziņas līdzekļu ietekme ir sarukusi no 8% uz 5%, nejauša izvēle ir samazinājusies trīskārtēji. Šāds kritums, iespējams, izskaidrojams arī ar to, ka ne visi respondenti savu nākotni saista ar izvēlēto un apgūstamo profesiju.

Šāda motīvu izvēle rosina izstrādāt mērķtiecīgu un reāli īstenojamo profesionālās motivācijas mobilo rīcības plānu atbilstoši mūsdienu mainīgajiem apstākļiem, sadarbībā ar skolām, plašsaziņas līdzekļiem un veselības organizācijām.

Summary

The research data shows that the college students' choice of profession (nurse, doctor's assistant, social career) is determined by different motives. Stereotypes about middle medical personnel have significantly changed, for example, motivation to help people has in five years almost doubled in significance and as of 2021 stands second in importance for students just behind the societal importance of the profession (which has also increased in importance). Other motives that have risen in importance are correspondence for the professional demands, possibility to make a career and earn for living; decline in relative importance, on the other hand, has been observed for such motives as

influence of peers, family traditions, random choice and influence of the mass media. The research data analysis provides evidence that motivational aspect is closely connected to attitudes. Consequently, development of attitudes is an essential factor for promoting medical education and profession.

Literatūra References

- Bakuradze, A. & Dzhamulaev, A. (2007). Motivacija uchitelej: aktual'nye potrebnosti i principy ih udovletvorenija ili kompensacii. *Direktor shkoly*, 10, 11-15.
- Deklava, L. (2012). *Profesionāli relevantā uzvedība, to raksturojošie parametri un to saistība ar personību raksturojošiem faktoriem*.
- Epstein, R.M., & Hundert, E.M. (2002). Defining and assessing professional competence. *Jama*, 287(2), 226-235. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.287.2.226>
- Frank, J.R., Snell, L.S., Cate, O.T., Holmboe, E.S., Carraccio, C., Swing, S.R., ... & Harris, K. A. (2010). Competency-based medical education: theory to practice. *Medical teacher*, 32(8), 638-645. DOI: <https://doi.org/10.3109/0142159x.2010.501190>
- Goleman, D. (2001). An EI-based theory of performance. In C. Cherniss, & D. Goleman (Eds.), *The Emotionally Intelligent Workplace* (pp. 27-44). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Guillén-Gámez, F.D., Mayorga-Fernández, M.J., Bravo-Agapito, J. et al. (2021). Analysis of Teachers' Pedagogical Digital Competence: Identification of Factors Predicting Their Acquisition. *Technology, Knowledge and Learning*, 26, 481-498. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10758-019-09432-7>
- Jankovska, L. (2021). Formation of the Nurses' Professional Attitudes for Work in Emergency Situations. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, vol. 5, 77-94. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol5.6259>
- Jansone-Ratiņika, N. u.c. (2020). *VPP "Dzīve ar COVID-19: Novērtējums par koronavīrusa izraisītās krīzes pārvarēšanu Latvijā un priekšlikumi sabiedrības noturībai nākotnē. 5. pielikums Akadēmiskā personāla pedagoģiski digitālās kompetences pašizvērtējums un pilnveides piedāvājums*. Pieejams: https://lzp.gov.lv/wp-content/uploads/2021/02/35_lidz_38_zinojumi_pielik_03_rez_37_38_c.pdf
- Kapterev, P. F. & Arsen'ev, A. M. (1982). *Izbrannye pedagogičeskie sočinenija*. Pedagogika.
- Kirk, P., & Shutte, A.M. (2004). Community leadership development. *Community Development Journal*, 39(3), 234-251. DOI: <https://doi.org/10.1093/cdj/bsh019>
- Kolb, D.A. (2014). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. FT press.
- Komenskis, J. A. (1992). *Lielā didaktika*. Rīga: Zvaigzne.
- Leont'ev, A.N. (1975). Dejatel'nost'. Soznanie. *Lichnost'* (pp. 5-7695). Politizdat.
- Mangels, J.A., Butterfield, B., Lamb, J., Good, C., & Dweck, C.S. (2006). Why do beliefs about intelligence influence learning success? A social cognitive neuroscience model. *Social cognitive and affective neuroscience*, 1(2), 75-86. DOI: <https://doi.org/10.1093/scan/nsl013>
- Maslo, I. (1995). *Skolas pedagoģiskā procesa diferenciacija un individualizācija: skolas pedagoģiskā procesa autonomija, mācību plāna vēsturiskā attīstība*. Rīga: RaKa.
- Maslou, A. (2003). *Motivācija i lichnost'*. SPb.: Piter, Mastera psihologii.
- OECD (2008). *21st Century Learning: Research, Innovation and Policy. Directions from recent OECD analyses*. OECD Center for Educational Research and Innovation. Retrieved from <http://www.oecd.org/site/educeri21st/40554299.pdf>
- Pestalocijs, J. H. (1996). *Darbu izlase. Veltīta pedagoga, 250 gadu atcerei*. Rīga: Latvijas

Universitāte.

- Rogers, C. R. (1959). *A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships: As developed in the client-centered framework* (Vol. 3, pp. 184-256). New York: McGraw-Hill.
- UNESCO (2020). *Education for sustainable development: a roadmap*. Paris. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802>
- Vroom, V. (1964). *Work and motivation*. New York.
- Wilson, S.C., & Carryer, J. (2008). Emotional competence and nursing education: A New Zealand study. *Nursing Praxis in New Zealand*, 24(1), 36-48.
- World Health Organization. (2015). *European strategic directions for strengthening nursing and midwifery towards Health 2020 goals*. Retrieved from http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0004/274306/European-strategic-directions-strengthening-nursing-midwifery-Health2020_en-REV1.pdf.
- Žogla, I. (1994). *Skolēna izziņas attieksme un tās veidošanās*. Rīga: LU.
- Žogla, I., Prudnikova, I., & Mykhailenko, O. (2019). Pedagogical Assumptions of Transformative Digital Model for Social Change. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, Vol. 1*, 645-656. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2019vol1.3881>